

Съборите на българските правници. Ще има ли Четвърти събор?

доц. д.и.н. Евгени Благовев Йочев

преподавател по История на българската държава и
право в ЮФ на РУ „Ангел Кънчев”

Съборите¹ на българските правници са една оригинална форма за организиране и сплотяване на различните съсловия юристи в страната в името на по-доброто и ефективно правораздаване, на развитие на законодателството и утвърждаването на правовия ред, за защита на професионалните интереси на съдиите, прокурорите и помощния персонал в съдилищата.

Свикани в различно време, всеки от тях се отличава по начина на организиране, участниците в него и задачите, които решава.

В началото на ХХ век в страната са налице редица вътрешни фактори и условия, които благоприятстват и стимулират процеса на обединяване на правниците. На 7 септември 1900 г., по инициатива на Софийския адвокатски съвет, в голямата зала на „Славянска беседа”, е организирана първата другарска вечеря на съдиите и адвокатите от София. На поканата се отзовават 64 адвокати и съдии. Тя е уважена от министъра на правосъдието Петър Пешев и от председателя на ВКС Христо Павлов. На нея присъстват и прокурори, както и други гости.² Провеждането на съвместната вечеря, преди началото на новата съдебна година, е безспорно събитие в съдебния живот на столицата и страната. Първо по рода си то открива нови хоризонти и перспективи в отношенията между

¹ Статията се препечатва с позволение на редакцията на сп. "Юридически свят". Публикувана в кн. 1/2016 г.

² в. „Свят”, бр. 33 от 10 септември 1900 г.

двете правни общности. В центъра на разговорите е предложението на Александър Малинов за създаване на юридическо дружество.³

Спонтанно, но единодушно възприетата идея е реализирана твърде бързо. Учредителният конгрес на Софийското юридическо дружество (СЮД) се провежда още същия месец. Конгресът приема устава и правилника на дружеството, и избира ръководния му орган - Управителен съвет. В него влизат видни представители на правната мисъл, висши съдии и известни адвокати, бивши и бъдещи министри на правосъдието – А. Каблешков (председател), д-р Н. Минков и С. С. Бобчев (подпредседатели), д-р П. Зъбов (секретар), А. Малинов (касиер), Н. Ников (библиотекар) и членове: д-р Ал. Радев, А. Людсканов, Т. Теодоров, Г. Згурев, д-р Табуранов и д-р Й. Фаденхехт. Прави впечатление участието в ръководния орган на дружеството на д-р Н. Минков, който е главен секретар в Министерството на правосъдието.⁴

Уставът е утвърден на 23 септември 1900 г. от министъра на правосъдието Петър Пешев. Правилникът урежда важни организационни въпроси, отнасящи се до приемането на нови членове, реда за провеждане на заседанията и срещите, работата на библиотеката и на архива, отпечатването и разпространението на изданията на дружеството и др. Съдържа 23 члена организирани в шест глави.

Целта на Юридическото дружество е да се занимава: „а) с изучаването и развитието на правото, с българското в особеност; б) с разискване и посочване начини за подобрене разните отрасли на българското законодателство”.⁵

³ Вж. Юридически преглед, 1900, № 7, 444-448.

⁴ Софийско юридическо дружество. - Списание на Юридическото дружество в София, 1901, №1, с. 46.

⁵ Устав на Юридическото дружество в София. - Списание на Юридическото дружество в София, 1901, №4, с. 191.

В съответствие с чл. 16, гл. V „За дружествените издания“ на Правилника на Дружеството започва издаването на Списание на Юридическото дружество в София, под редакцията на Н. Ников, д-р П. Зъбов и д-р Й. Фаденхехт.⁶ То си поставя амбициозната задача да участва в изграждането на здравата основа на българската правна наука чрез критично разглеждане на действащото законодателство, проучване на историята на правните ни институти и осветляване практиката на съдилищата.⁷ С появата му се запълва една сериозна празнота в правния печат, възникнала след прекратяване издаването на „Юридическо списание“ през 1899 г.

СЮД води активен и редовен организационен живот. Освен годишните отчетни събрания се провеждат общи събрания по различни теми, организират се, предвидените в Правилника, срещи за изнасяне и обсъждане на реферати, както и съботни другарски срещи по въпроси, които интересуват юридическите среди.⁸

Организационното укрепване на СЮД, натрупаният практически опит, му позволяват да потърси нови форми за общуване и единодействие на правниците в страната. Той се нагърбва с тази трудна и мащабна задача и става инициатор на Първия събор на българските юристи. Целта е „чрез сближаването им да съдейства за развитието на отечественото право“. За участие в него са поканени всички лица „свършили правните науки, както и практиците, които са сега съдии и адвокати“.⁹

Подготовката му е поверена на учредителен комитет от 9 души, с председател Антон Каблешков – председател на отделение във ВКС.¹⁰

Съборът е открит на 5 юли 1905 г. от Антон Каблешков и продължава до 10 с. м. Временното бюро на конгреса се ръководи от най

⁶ Правилник на Юридическото дружество в София. - Списание на Юридическото дружество в София, 1901, №4, с. 195.

⁷ Задачата на списанието. - Списание на Юридическото дружество в София, 1901, №1, I-VII.

⁸ Вж. Софийско юридическо дружество. - Списание на Юридическото дружество в София, 1901, №1, с. 46, №2, 88-94, №3, 137-142, №5, 196-200, 245-250; 1902, №6, 301-302, №7 с. 347; Дружествена хроника. - Списание на Юридическото дружество, 1906, №1, с. 39.

⁹ Юридически преглед, 1905, №5, с. 330.

¹⁰ Списание на Юридическото дружество, 1904 №3-4, с. 162.

стария делегат Христо Д. Павлов – председател на ВКС. За секретари са избрани Рашко Маджаров от София и В. Въжаров от Трън.

Идеята на учредителния комитет да се провеждат периодични събори, вместо да се създаде „някакъв съюз...с повече или по-малко корпоративен характер” среща одобрението и подкрепата на правната общност. Замисълът е чрез тази по-демократична форма на сдружаване да се създадат условия за опознаване и сближаване на юристите в страната, за осъзнаване на общността на тяхната задача в държавата, за свободна размяна на мисли и мнения относно състоянието и развитието на правосъдното дело в страната. По образния израз на Каблешков съборът на българските юристи в периодичните си срещи трябва да стане „интелектуален център на общата българска юридическа мисъл, събрание на хора, предани на науката в най-широкото ѝ схващане, решени да действат всички вкупом и в областта си за нейния напредък в България, а особено в полза на правилното ѝ приложение към българския живот”.¹¹

Организаторите на събора се ръководят от разбирането, че е дошло времето българското законодателство да се освободи от подражателството, да стане по-оригинално и по-съвършено, по-българско по характер и съдържание. Извеждането на преден план на развитието на българската правна наука не е случайно. То е условие и предпоставка за „най-плодотворно влияние върху напредъка на отечественото право, върху подобрението на законодателството и подигането на правосъдието”.¹² Това е голямата практическа цел на съборите, която те успешно изпълняват.

Антон Каблешков поставя и актуалния въпрос за подобряване положението на съдиите. Разсъжденията и позицията му и днес звучат мъдро и съвременно. Той призовава събора да погледне на положението на съдиите „не от

---

¹¹ Протоколи и реферати на Първия конгрес на Българските Юристи, държан през мес. Юлий 1905 г. Печатница на Бр. Пагалови, С., 1906, 4-5.

¹² Пак там, с. 5.

гледна точка на интересите на последните, а от по-високо гледище, от гледище на интересите само на правосъдието и на условията, които са необходими за неговото преуспяване”. Председателят на учредителния комитет счита, че обезпечаването положението на съдиите или освобождаването на адвокатурата от някой недъзи, съществуващи в нея, не е и не може да бъде „специална задача” на българските юристи, а резултат от грижите на събора за „повдигането въобще на правосъдието”. Предупреждението, което отправя, да не се дава повод за предположения в обществото, че свикването и учредяването на събор на българските юристи се прави с цел подкрепа и решаване на известни корпоративни интереси, е много важно и навременно.¹³ То е в пълен синхрон с формата и целите на обединението – Български юридически съюз като съюз с общ и научен характер, и показва още веднъж последователното следване и осъществяване на възприетия модел.

Заслужава внимание и подходът на Каблешков към сериозния проблем за отношенията между съдии и адвокати. Отношения, които често се помрачават от взаимно недоверие, враждебност и противопоставяне. Без да се впуска в подробности около причините, той извежда на преден план изостаналото професионално възпитание и липсата на традиции в тази област. Оптимист по природа, Антон Каблешков не скрива надеждите си, че в името на общата цел – издигане на правосъдието – съдиите и адвокатите ще съумеят да преодолеят разногласията и да постигнат „една по-голяма сплотеност помежду си”.¹⁴ Това е другата важна практическа цел на съборите. Макар и след години усилията в тази посока дават добри плодове.

Наред с очертаването на характера и целите на съборите на българските юристи, в приветственото слово на Ан. Каблешков е отделено място и на състоянието на правосъдието в страната. Това не е случайно, нито се прави откъснато от останалите проблеми. Напротив! За него няма никакво съмнение, че

---

¹³ Пак там, 7-8.

¹⁴ Пак там, с. 8.

състоянието на правосъдието съответства на условията, при които то е поставено. Като признава, че правораздаването страда от грешки и недъзи, той поставя пръста в раната и задава два въпроса от чийто отговори зависи тяхното изкореняване: „...направи ли българското общество всичко, което е нужно, за да има едно истинско правосъдие? Изпълниха ли българските юристи, особено тия, в ръцете на които се намират съдбините на това правосъдие, всичките си задължения към него?” Отрицателните отговори поражда желанието и увереността, че обединената правна общност ще съумее да формулира едно правилно гледище за развитие на правосъдието, „ще създаде едно по-силно течение” за прокарване в законодателството на онези здрави основи, начала и принципи, върху които „само може да вирее едно истинско правосъдие, което постига това си значение само тогава, когато за такова именно се припознава от обществото, а последното ще се подчини лесно на съдебните актове, когато те се издават от съдии, поставени в положение да не може да се заподозрява тяхната безпристрасност”.¹⁵ Приликата с днешното време и с днешните цели на съдебната реформа само показва мъдростта на историята и необходимостта да я познаваме и да се учим от нея. Това разбира се не може да стане с премахването на учебната и научна дисциплина „История на българската държава и право” от списъка на задължителните дисциплини за получаване на специалността „Право”!

След словото на Каблешков с тайно гласуване, в което участват 231 делегати, е избрано бюро на конгреса в състав: председател - Хр. Д. Павлов, подпредседатели – Антон Каблешков и Тодор Тодоров и секретари (избрани явно) – Ангел Карагъзов, Рашко Маджаров, д-р Петър Зъбов и Илия С. Бобчев.¹⁶

Първият ден от събора преминава в оживени спорове. Те са предизвикани от предложението на Антон Каблешков постоянното бюро „да

---

¹⁵ Пак там, 6-7.

¹⁶ Пак там, с. 9.

изпрати поздравителна телеграма до Негово Царско Височество Княза и до Министъра на Правосъдието”. Аплодисментите на делегатите дават основание на председателят Д. Павлов да обяви, че то е прието от тях. Въпреки това Найчо Цанов предлага конгреса да се произнесе по този въпрос. Той счита, че учредителният комитет няма право на подобно предложение, тъй като съборът е „частно тяло”, научен конгрес и „от него трябва да се изхвърли всякаква политика”. Болшинството от изказалите се също споделят виждането конгресът да се произнесе по въпроса. В спора участват само адвокати, като някои от тях (д-р Петър Джидров, П. Бакалов) не крият своите политически пристрастия и антимонархически настроения. Единствен Т. Годоров подкрепя мнението, че въпросът за изпращането на телеграми е вече решен, при това без никакви възражения и резерви при предлагането. В конкретния случай той не е прав, защото веднага след аплодисментите, с които е посрещнато предложението, Н. Цанов иска думата. Председателят Д. Павлов мотивира отказа си с предстоящия избор на бюро на събора, след който заседанието е закрито.

В създалата се напрегната и разгорещена атмосфера Антон Каблешков прави неуспешен опит да успокои делегатите. Според него изпращането на телеграми не ангажира с нищо конгреса, а е просто „акт на вежливост”. Следобедното заседание продължава със спорове относно процедурата и начина на гласуване. В крайна сметка след поименно гласуване с 98 гласа „за” срещу 90 „против” от общо 364 делегати, събранието решава да изпрати телеграми до държавния глава и до министъра на правосъдието. Предложението на Н. Цанов текстът им да бъде одобрен от събора не е гласувано.¹⁷

Независимо от различните мотиви и позиции, това, което сближава двете страни, е тяхната загриженост и желание съборът да запази своя научен и професионален характер, да остане настрана от политиката.

Непредвиденият спор относно поздравителните телеграми налага промени в утвърдения дневен ред. С абсолютно болшинство делегатите решават

---

¹⁷ Пак там, 10-12.

приемането на устава и правилника на събора да стане на 10 юли и натоварват специална комисия да прегледа документите, подготвени от учредителния комитет. В нея влизат: Ал. Радев, д-р П. Данчев, В. Маринов, А. Ташев, д-р Й. Фаденхехет, д-р М. Поповилиев, Ал. Малинов, полк. Краев, Л. Деянов, А. Сокеров, Р. Маджаров, Сл. Матов, М. Гайдов, А. Сакъзов, П. Абрашев, П. Пешев, Н. Цанов, П. Джидров и К. Панайодов. В рамките на 4 дни (от 6 до 10 юли) тя успява да ги преработи и представи за одобрение от конгреса.

На 10 юли Уставът е приет единодушно с незначителни промени, направени от комисията и от самия конгрес. С него се учредява „Български Юридически съюз” (БЮС). Целта на съюза е: „а) да улеснява свободното разменяване мисли между българските юристи в лични срещи; б) да спомага чрез обсъждане и изказване мнение за навременното и правилно уреждане разните материяли от областта на правото; в) да улеснява правилното прилагане на законите, като разисква въпроси по тяхното тълкувание” (чл. 1).

Съборите се свикват всяка година от Управителния съвет. Отлагането им може да стане само по извънредни причини до следващата година.

Членове на съюза могат да бъдат: ”1) свършилите правните науки; 2) българските съдии, прокурори, адвокати, имаещи право на адвокатство” (чл. 3). Годишният членски внос е 5 лв. Членовете неплатили задължението си през периода 1 януари – 31 март „се считат за отписани”. Членството, което се удостоверява с членска карта, дава право на участие в съборите и на получаване на всички печатни издания на съюза.

Всеки събор се ръководи от председател, двама подпредседатели, които се избират с тайно гласуване и шест секретари, предложени от председателя и одобрени с явно гласоподаване. Освен ръководството на заседанията на събора, председателят определя дневния ред на общите събрания и разрешава на външни лица да присъстват на заседанията като слушатели.

Съборът избира 15-членен управителен съвет, а той - ръководство в състав: председател, секретар, касиер и определя времето и мястото на своите заседания. Взема решенията си с мнозинство на присъстващите членове, които не могат да бъдат по-малко от осем. Попълва сам състава, ако някой от членовете му го напусне преди новите избори. УС се грижи за изпълнението на решенията, взети от събора, определя дневния ред, времето и мястото на провеждане на съборите и осъществява цялата организация за това, подготвя измененията на устава, приема нови членове, дава отчет за направените разходи и др.

Допуска се възможността при голям брой разисквани въпроси те да се обсъждат в рамките на следните четири отдела: 1. Гражданско, търговско и международно частно право; 2. Наказателно право; 3. Съдоустройство и съдопроизводство и 4. Държавноправни науки. Всеки член има право на гласуване в най-много два отдела, в останалите той може да участва само в дискусиите. Писмените предложния и решенията на отделите се прочитат на общото събрание на събора, където разискванията по обсъжданите въпроси продължават. Те се разглеждат в общо събрание само когато „това е постановено от съответния отдел, или е било поискано най-малко от десет (10) члена на събора и той го е приел”.

Уставът може да бъде изменен само от общото събрание на събора по писмено предложение на УС, представено 4 седмици преди откриването му.¹⁸

За събора са представени редица реферати, от които учредителният комитет подбира осем. Основният критерий е темите да не бъдат от общ характер и да засягат належащи въпроси на правната наука.

Реферати пред събора четат: С.С. Бобчев на тема – „Българската задруга и нейният юридически характер”, Н. Ников – „Няколко думи върху адвокатурата в България”, д-р Ст. Киров – „Нуждата от защита на обществените права и от административно правосъдие у нас”, д-р П. Зъбов – „Своевременно привеждане на факти и доказателства (чл. 254 и други от Гражд. Съдопроизводство), д-р Ал. Гиргинов – „Тълкуване на законите”, проф. д-р М.

---

¹⁸ Пак там, 304-307.

Поповалиев – „Преходно или междуременно право”, проф. д-р Й. Фаднхехт – „Трябва ли да се изменят разпоредбите на Закона за наследството относително наследствената част на низходящите от женски пол” и Г. Пасаров – „Дунавът в международните отношения”.

Изнесените реферати се отличават със своята тематика, теоретична и практическа насоченост, исторически и актуален поглед. Това, което ги обединява, е общото начало да поставят на разискване въпроси, които „по-близко засягат юридическия живот” или интересите на правосъдието и на държавата.

В своя реферат познавачът и изследователят на българското обичайно право проф. Ст. Бобчев се спира на историческото появяване и развитие на задругата, на нейното разпространение и положението ѝ у нас, на юридическия ѝ характер и законодателна уредба. Въпреки и не много разпространена в България, според него, задругата е „един жизнен факт, една уредба в нашия стопанско-правен бит”, които налагат нейното изучаване и уреждане.¹⁹ В заключение проф. Бобчев се обръща към надлежните ведомства „да се погрижат за всестранно изучаване на задружния бит у нас и на задружните законодателства в другите югославски земи, та да се види доколко е възможно да се уреди съществуващата още задруга, доколко е възможно и да се уреди тя като благотворно и полезно семейно сдружаване”. Темата на реферата и изложението предизвикват интереса на участниците в събора. Изказаните мнения са разнопосочни, противоречиви и не позволяват да се формира общо взаимно приемливо решение. Докато Н. П. Благоев счита, че задругата е „правна личност само че не в най-строгия смисъл на думата”, проф. Поповалиев застъпва становището на Бобчев, че тя е юридическа личност. Разногласията принуждават С. С. Бобчев да внесе уточнението, че става

---

¹⁹ Вж. Гешов, Ив. Евстр. Задругата в Западна България. В: Думи и дела. Финансови и економически студии, С., 1899, с. 91; Бобчев, С. С. Какво е направено у нас за изучаване на обичайното право. - Юридически преглед, 1893, № 7, с. 301.

дума за законодателни мерки, които да уредят някои „правни факти и последствията им присъщи на задружния бит – делата и отношенията им към трети лица”, а не да се уреждат „строят или взаимните отношения на членовете”.²⁰ Конгресът не излиза с официално предложение и този въпрос не влиза в дневния ред на Втория събор на българските правници.

Рефератът на адв. Н. Ников е посветен на състоянието на адвокатурата и на мерките, които трябва да с вземат за нейното подобряване. Като проследява развитието на адвокатурата от ВСП до началото на XX век, авторът стига до извода, че Законът за адвокатите от 24 XII 1888 г. „донейде се доближава до европейските закони”. Мерките, които предлага, са два вида – законодателни и административни. Административните мерки са насочени преди всичко към организиране на адвокатите и тяхното професионално самоусъвършенстване. Такива са: учредяването „час по-скоро на юридически дружества и адвокатски съвети” във всеки град с окръжни съдилища, свикването на адвокатски събор, на който да се „реши за образуването на адвокатски съюз”, създаването на „добре уредни юридически библиотеки при адвокатските съвети”. Ников подлага на критика безразличието и бездействието на юристите в страната, тяхната „непростителна апатия”, поради която нямат национален съюз и не могат да защитят своите икономически интереси за разлика от учителите, лекарите, инженерите, еснафите и работниците. Ников отдава особено значение на създаването на юридически дружества и адвокатски съвети в провинциалните градове. Той разграничава ясно тяхната дейност и цели: „първите да действат за разработване правото у нас и за подобрене на нашите закони, а вторите – повдигане на нашите адвокати, за да станат те истински помощници на правосъдието”.²¹

²⁰ Вж. Бобчев, С. С. Българската задруга и нейният юридически характер. В: Протоколи и реферати на Първия конгрес на Българските Юристи..., 13-44.

²¹ Вж. Ников, Н. Няколко думи върху адвокатурата в България. В: Протоколи и реферати на Първия конгрес на Българските Юристи..., 45-81.

Въпросите, поставени в реферата и направените предложения, стават основа за широка дискусия. Предложената от д-р Н. Петков резолюция е приета за обсъждане.

Значението на реферата излиза извън територията на адвокатското съсловие. За първи път на такъв форум се поставя остро въпросът за обединението на правниците в страната, за формирането на съюзи на отделните гилдии и в частност на адвокатите. Директно се посочва причината за това забавяне – неоправданата с нищо апатия и бездействие на съсловието.

Сред рефератите, четени на конгреса, със своята актуалност и практическа насоченост се отличава рефератът на д-р Стефан Киров на тема: "Нужда от защита на обществените права и от административно правосъдие у нас".²² В него за първи път се развива идеята за въвеждане на отделно административно правосъдие с цел законна защита на правата и свободите на гражданите, предвидени в Търновската конституция.

Важността и значението на реферата е както в обосноваването на необходимостта и ползата от въвеждането на административно правосъдие, така и в очертаването на възможните пътища и форми за това. Д-р Ст. Киров счита, че административното правосъдие трябва да бъде откъснато и независимо от администрацията, да се осъществява от административен съд, намиращ се в рамките на съдебната система наред с гражданския, наказателния и търговския съд.

В оживената и сериозна дискусия се очертават три основни момента. Първо – подкрепата за въвеждането на административно правосъдие, дори и с известни условности; второ – поставянето на въпроса за неговата конституционност и трето – очертаването на възможните модели на законовата му

---

²² Вж. Киров, Ст. Нужда от защита на обществените права и от административно правосъдие у нас. В: Протоколи и реферати на Първия конгрес на Българските юристи..., 84-107.

уредба. Поради различните мнения и позиции пред конгреса са представени три предложения за решение, които са взаимно изключващи се. Отчитайки този факт, председателят на събора Хр. Павлов предлага делегатите да утвърдят комисия, която да състави „една обща резолюция“. В нея влизат – д-р Киров, А. Каблешков и Ив. Коларов. Те имат противоположни възгледи по някои от дискутираните теми, и особено по въпроса за характера и мястото на административния съд.²³

Независимо от това, че не приема обща резолюция, конгресът прави първата важна и голяма крачка в посока на законодателната уредба на административното правосъдие в страната. Той се ръководи от разбирането, че без административно правосъдие, без ефективна защита на правата и интересите на гражданите държавата не може да се нарече правова.

Рефератът на д-р П. Зъбов търси отговор на два въпроса, касаещи своевременното представяне на факти и доказателства по силата на чл. 254 и сл. от Закона за гражданското съдопроизводство. Първият е – дава ли законът „достатъчна защита против късното привеждане на факти и доказателства, а вторият – „с какви нови разпореждания трябва да с попълни закона, за да се постигне по-своевременно внасяне на спорния материал“. Основната част от реферата е посветна на мерките за своевременно привеждане на фактите и доказателствата.²⁴ Те са в центъра и на обсъждането на темата.

В сравнително краткия му реферат д-р Ал. Гиргинов разсъждава върху целта и средствата на юридическото тълкуване. Според него юридическото тълкуване „отразява волята на законодателната власт, доколкото тя е получила израз на закон. Затова предметът и границите му се определят от самия закон“. Като отбелязва, че чрез тълкуването правото се развива, д-р Гергинов обръща внимание на необходимостта „да се отхвърли буквоедството в тълкуването“.

---

²³ Вж. Йочев, Евг. Из историята на административното правосъдие в България. – Юридически свят, 2012, №2, 112-128.

²⁴ Вж. Зъбов, П. Своевременно привеждане на факти и доказателства (чл. 254 и други от Граж. Съдопроизводство. В: Протоколи и реферати на Първия конгрес на Българските юристи..., 113-210.

Проф. д-р М. Поповалиев обосновава актуалността и важността на разработената от него тема с практиката и отношението към нея на българския законодател. Той определя преходното право като „сбор от норми, които разрешават стълкновението на разновременните закони или въобще правни норми”. Характеризира и разновременните закони от гледна точка на техния произход по време и място, и по начина им на действие. Според него това са закони „на една и съща държава или общество, имащи един и същ предмет, но от които единият е по-стар по време, другият по-нов”. Проф. Поповалиев обръща внимание на факта, че разновременните закони „предполагат преминуването от един правен ред към друг в една дадена държава или в едно правно общество”. В този ред на мисли се обръща към аудиторията с въпроса: „Не е ли по-добър законът, който по-малко оставя на съдиите оценение?”²⁵ Поставените проблеми предизвикват интереса на участниците в конгреса.

Поводът, накарал проф. Фаденхехт да застане на високата трибуна на събора, са подготвените изменения в Закона за наследството и по-конкретно предложението на работната комисия низходящите от женски пол, когато има и низходящи от мъжки пол, да получават от непокритите недвижими имоти половината от дела на мъжките наследници (чл. 21). Този проблем той разглежда и в други свои изследвания.²⁶ Целта на автора е да анализира всички доводи в подкрепа на това изменение на закона, както и да посочи онези промени, които трябва да се направят, за да се „съгласи по-добре с справедливостта у нас началото на равенство между всички низходящи...”. Проф. Фаденхехт споделя разбирането, че равенството между мъжките и женските низходящи в

---

²⁵ Поповалиев, М. Преходно или междуременно право. В: Протоколи и реферати на Първия конгрес на Българските юристи..., 227-252.

²⁶ Фаденхехт, Й., Трябва ли да се изменят наредбите на закона за наследството относително наследствената част на низходящите от женски пол, Юридически преглед, 1905, №7, с. 454; Фаденхехт, Й. Трябва ли да се изменят наредбите на закона за наследството относително наследствената част на нисходящите от женски пол? - Демократически преглед, 1906, №1, 23-56; Фаденхехт, Й., По Закона за изменение и допълнение на някои части от закона за наследството, Списание на юридическото дружество в София, 1905, №6, 266-273.

наследствено правно отношение е „едно изискване на най-голяма справедливост и се намира във хармония със строя на днешното семейство”. От тази позиция той проследява как се решава въпросът от обичайното и от римското право преди и след Освобождението и стига до извода, че нито един от доводите на работната комисия и на защитниците на обичайното право не оправдава необходимостта от подобна промяна. В тази посока са и направените предложения за законодателни промени.²⁷

Поставеният от проф. Фаденхехт въпрос не е нов. Той е в основата на дискусиата, която се води преди това на страниците на юридическите издания.²⁸ Може би и поради тази причина делегатите на конгреса не проявяват активност.

Последният реферат е посветен на Дунавския въпрос в международните отношения. Г. Пасаров проследява съдържанието и целите на различните международни договори, с които се урежда корабоплаването по реката. Той се спира по-подробно на организирането и решенията на Лондонската конференция (1883 г.). Счита за напълно основателна и оправдана заявената позиция от България и Румъния, че не приемат решенията на конференцията за задължителни за тях. Наред с това критикува българските власти, че не водят последователна политика на защита на речните граници на страната.²⁹ Липсата на изказвания може да се обясни с малкото време и специфичната тематика на реферата.

Първият събор избира с явно гласуване за членове на УС Антон Каблешков (председател), д-р Петър Данчев, д-р Петър Зъбов, Ангел Карагъзов, полк. Краев, Рашко Маджаров, Владимир Моллов, Стефан Киров, д-р Михаил

---

²⁷ Вж. Фаднхехт, Й. Трябва ли да се изменят разпоредбите на Закона за наследството относително наследствената част на низходящите от женски пол. В: Протоколи и реферати на Първия конгрес на Българските юристи..., 253-283.

²⁸ Вж. Оджаков, П. Обичайно наследствено право. Русе, 1885; Бобчев, С. С. Няколко думи за българското обичайно право. – Юридически преглед, 1893, №1, с. 246; Оджаков, П., Борбата между обичая и закона по наследството, Юридически преглед, 1894, №6, 268, 269.

²⁹ Вж. Пасаров, Г. Дунавът в международните отношения. В: Протоколи и реферати на Първия конгрес на Българските юристи..., 284-303.

Поповилиев, Александър Малинов, Петър Пешев, д-р Тодор Гатев, Стефан С. Бобчев, Александър Радев, Петър Джидров.

По предложение на Никола Петков е избрана и една петчленна комисия от адвокати със задача да проучи мерките, „които следва да се вземат за подобрене адвокатското съсловие”. В нея влизат: Александър Малинов, Тодор Тодоров, Манол Златанов, д-р Петър Джидров и Никола Ников.

В словото си при закриването на конгреса Хр. Павлов изразява убедеността си, че положените основи са здрави и отбелязва, че българските юристи „могат да бъдат доволни от своя първи събор”.³⁰

Съборът показва необходимостта и ползата от подобни срещи на българските юристи. С него се слага началото на една нова форма на развитие на правната наука, която действително внася „нова струя” в юридическата мисъл, насочена към реформиране на законодателството. Той се превръща в своеобразен правен център, в средище както за лична изява, така и за колективно творчество. Формирането на единна позиция на правната общност по злободневните въпроси на съдоустройството и съдопроизводството, на гражданското и наказателното право ѝ позволява да отстоява по-ефективно своите интереси, да бъде активен и конструктивен участник в законодателния процес, а също и силен опонент на управляващите. Това не само издига нейния авторитет сред обществото, но и убеждава последното, че българските юристи осъзнават своята отговорност за подобряване и развитие на правораздаването, за превръщането на България в правова държава.

Създаването на Български Юридически съюз като обединение на правниците в страната, поставя началото на нов етап в организирането на българските юристите в национален мащаб под формата на събори.

---

³⁰ Протоколи и реферати на Първия конгрес на Българските юристи ..., с. 307.

В съответствие с устава на БЮС в началото на м. май 1907 г. УС взема решение Вторият събор на българските юристи да бъде в София от 27 до 29 август с. г. Определен е и дневният ред, който включва реферати по едни от най-важните въпроси на съдебната реформа.³¹

Съборът се провежда в амфитеатъра на ЮФ на Държавния университет. В заседанията му участват 78 делегати. Малкият брой присъстващи се дължи на недобрата организация и конкретно на съвпадането му по време с тържествата по повод откриването на паметника на цар Освободител.

Първото заседание е открито от председателя на УС Антон Каблешков. За председател на бюрото на събора е избран д-р Петър Данчев – председател на ВКС, за подпредседатели: д-р Александър Радев – адвокат и Васил Маринов – председател на отделение във ВКС, както и 6 секретари - Цветан Пупешков, Петър Моллов, Александър Гиргинов, Иван Хинков, Атанас Бояджиев и Гъчо Комсиев.³²

Вторият събор обсъжда доклада на комисията, натоварена от първия конгрес да разработи резолюция по въпроса за административното правосъдие, представен от д-р Ст. Киров. Резолюцията включва следните точки: „1. Съборът признава, че е необходимо да се установи съдебна защита и на всички обществени права на гражданите, както и ред за разглеждане административните разпри. 2. Съборът намерва, че тази празнина в нашето законодателство би могла да се попълни, като се видоизмени чл. 2 от Гражданското съдопроизводство и се предвиди особено съдопроизводство за административни разпри”.³³ Текстът, въпреки и кратък и ясен, среща неодобрението на част от делегатите. Различията са основно около формулировките на двете точки и тяхната редакция. Независимо от това съборът гласува единодушно резолюцията. Той приема, че комисията е

³¹ Вторият събор на българските юристи. - Списание на Юридическото дружество, 1907, №8 и 9, 434-435; Юридическа хроника. - Списание на Юридическото дружество, 1907, №10, 477-478.

³² Вторият събор на българските юристи. – Юридически преглед, 1907, № 7, 494, 498; Вторият събор на българските юристи. - Списание на Юридическото дружество, 1907, № 1, с. 36.

³³ Вторият събор на българските юристи.- Списание на Юридическото дружество, 1907, №2 и 3, с. 113.

изпълнила своята задача, като е потвърдила необходимостта от въвеждането на административното правосъдие и е очертала рамката на неговата законодателна уредба.³⁴ Така се слага началото на продължилия близо 5 г. процес по изработването на първия български закон за административното правосъдие.

С одобряването на резолюцията Вторият събор на българските юристи посочва пътищата и формата за практическото реализиране на идеята за въвеждане на административното правосъдие в страната. Разглеждането на проблема от двата конгреса показва връзката между тях и потвърждава намеренията на Съюза на българските юристи те да работят за развитието на правното дело в страната.

Приет е и докладът на комисията по адвокатския въпрос, представен от адв. Никола Ников. Поради липсата на достатъчно време не са обсъдени всички предложения на комисията, които се припокриват с проекта, одобрен от столичните адвокати през 1906 г.³⁵ Сред утвърдените текстове с най-важна практическа насоченост са следните: 1) да се премахне институтът на прошенопописците в съдебното ведомство; 2) да се забрани на адвокатите да се занимават с дейности и занятия, несъвместими с адвокатството и 3) на страната да се присъжда адвокатско възнаграждение, само когато се е представлявала по делото с адвокат. Делегатите на събора отхвърлят предложението на комисията адвокатите да се освобождават от задължението да стават съдебни заседатели, както и искането възнаграждението на адвоката, като вземане спрямо клиента му, да бъде привилегировано.³⁶

Особен интерес сред участниците в събора предизвиква рефератът на проф. Владимир Моллов – „Несменяемостта на съдиите”. Това е естествено,

---

³⁴ Вж. Йочев, Евг. Из историята на административното правосъдие в България. – Юридически свят, 2012, №2, 112-128.

³⁵ Вж. Списание на юридическото дружество в София, 1906, №3 и 4, 150-151; 1907, №5 и 6, 260-261 .

³⁶ Вторият събор на българските юристи.- Списание на Юридическото дружество, 1907, №2 и 3, 113-114.

като се има предвид съществуващата законодателна уредба, важноста на този институт за гарантиране независимостта на съдебната система и не на последно място разногласията вътре в правната гилдия, сред политическите партии и в обществото относно условията за получаване на несменяемост. В реферата се доказва, че последователното прокарване на принципа на разделение на властите „води към създаването на една пълна съдебна автономия”. Едновременно с това се подчертава необходимостта от въздействие на държавата върху правосъдието „в организационно отношение” чрез упражняването на особен надзор. Проф. Моллов определя несменяемостта като „право на съдията да не бъде уволнен или преместен на друга длъжност с акт на съдебната администрация без негово изрично съгласие”. Той анализира съществуващата правна уредба и стига до извода, че в България несменяемостта е „илюзорна”, а въвеждането ѝ е единственото средство „за повдигане на магистратурата”. Прави впечатление обвързването на усвояването на принципа на несменяемост със „справедливото прочистване” на съдийския състав. Убеден привърженик и защитник на съдийската несменяемост, проф. Моллов заключава, че „Само независима, несменяема магистратура може да ни осигури спокойно, правилно развитие, само под нейна закрила ние ще можем да водим неизбежните борби за осигуряване правния ред в нашето отечество и основните права на българските граждани”³⁷ Разискванията по реферата потвърждават липсата на единно мнение по въпроса – време ли е да се въведе несменяемостта у нас и при какви условия. Конгресът приема резолюцията, предложена от Вл. Моллов – „II-ият събор на българските юристи намира, че независимо правосъдие може напълно да се осигури главно чрез несменяемостта на съдиите с всичките условия за практическото ѝ осъществяване, като се запазят и усъвършенствуват нормите за рекрутиране учени и достойни съдии по начин, независим от усмотрението на политическия шеф на правосъдието, и настоява

---

³⁷ Пак там, с. 114-118.

за по-скорошното ѝ узаконяване у нас”.³⁸ Въпреки и твърде обща, независимо от това, че не предлага конкретен модел, резолюцията е важна, защото показва отношението на правната общност към несменяемостта. Акцентът върху връзката между независимостта на правосъдието и несменяемостта на съдиите, искането за по-бързото ѝ въвеждане са сериозен сигнал към управляващите и всички политически партии, които имат претенции към властта. Без съмнение решенията на събора оказват положително въздействие върху законодателната уредба на принципа на несменяемост, осъществена от правителството на Демократическата партия със Закона за изменение и допълнение на някои членове от ЗУС от 12 януари 1899 г., влязъл в сила от 5 май 1910 г.³⁹

Съборът избира нов управителен съвет в състав: д-р П. Данчев, д-р М. Поповилиев, Ал. Малинов, П. Пешев, С. С. Бобчев, Ан. Карагъзов, Цв. Пупушков, В. Маринов, П. Абрашев, Р. Маджаров, д-р Й. Фаденхехт, д-р С. Киров, д-р П. Зъбов, Вл. Моллов и Хр. Чакалов. Последните пет са членове и на УС на Софийското юридическо дружество.⁴⁰

Вторият събор на юристите разглежда и взема решения по най-важните въпроси на съдебната реформа, поставени от съдебната практика и нетърпящи повече отлагане във времето.

Българският Юридически съюз възниква и се развива като национална организация на правниците в страната, въз основа на свой устав и с единно управително тяло. Функционира под формата на събори, на които се обсъждат и вземат решения по различни въпроси на правната теория и законодателство. За съжаление бурното време и условията в страната не дават възможност за

---

³⁸ Пак там, с. 118-119.

³⁹ Вж. Йочев, Евг. Принципът на несменяемост на съдиите в българското законодателство (1878-1944 г.). Русе, Печатна база при Русенски университет „Ангел Кънчев”, 2008, 195-228.

⁴⁰ Вторият събор на българските юристи. – Юридически преглед, 1907, № 7, с. 498.

утвърждаването на тази форма. През годините на войните дейността му замира. Създаването на Съюза на българските съдии и на Съюза на българските адвокати стават причина за постепенното преустановяване и на дейността на СЮД. По решение на УС то прекратява своето съществуване през 1934 г. и в съответствие с устава дарява наличната сума в касата на дружеството (7877 лв.) на СБС като организация, преследваща същите цели.⁴¹

Третият събор на българските правници се провежда след близо 20 г. Той е организиран от Управителните съвети на СБС и СБА и от професорския състав на Юридическия факултет. Идеята е заложена още в решенията на IV общо годишно събрание на СБА, което се обявява за съвместни заседания на двата съюза. На 5 май едновременно със Седмото общото събрание на СБС⁴² се провежда и Петото редовно общо годишно събрание на Съюза на българските адвокати.⁴³ Дни преди това на 30 април заседават управителните съвети на двата съюза.⁴⁴

Подготовката и свикването на събора е връхната точка на сътрудничеството и единдействието между двата съюза. То намира израз и в проведените общи събрания, другарски вечери и съвместни вечеринки, в организираната лотария във връзка с изграждането на Дома на българските правници, в издигането на общи искания, насочени към създаването на условия за добро, бързо и евтино правосъдие и др. В първата другарска вечеря на софийските съдии и адвокати участва и министърът на правосъдието Цв. Бобошевски. От есента на 1924 г. до април 1926 г. в страната са проведени повече от 20 вечеринки в различни градове на страната (Горна Оряховица, Бургас, Сливен, Плевен, Ямбол, Видин, Търново, а в Лом, София, Нова Загора, Стара Загора, Русе, Разград – по две). По предварително споразумение между двата съюза, полученият чист доход се дели поравно.⁴⁵

⁴¹ В. „Съдийски вестник“, №8 от м. април 1934 г., 121-122.

⁴² ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 3, л. 63-113.

⁴³ В. „Адвокатски преглед“, № 18 от 16 май 1926 г., 261-276.

⁴⁴ Пак там, №17 от 1 май 1926 г., 238-239.

⁴⁵ Пак там, №18 от 16 май 1926 г., 266-267.

Наред с общите форми на взаимодействие между двата съюза се провеждат и съвместни срещи и разговори с представители на професорското тяло от Юридическия факултет на Държавния университет „Св. Климент Охридски“. Така се стига до решението да се свика трети събор на правниците. За целта е сформиран организационен комитет със секретар адв. Любен Данаилов. С окръжно № 215 от 6 октомври УС на СБА отлага свикването на V общо годишно събрание на организацията, с цел то да съвпадне по време с това на СБС, което по устав се организира през Светлата седмица.⁴⁶

Изпратени са покани до съответните колегии и организации на правниците в Англия, Австрия, Белгия, Германия, Гърция, Италия, Полша, Русия, Сърбия, Турция, Унгария, Франция, Чехия и Швейцария.

Съборът се провежда на 6 и 7 май 1926 г. в големия салон на Военния клуб. Специални гости са представители на Двореца, министърът на правосъдието Т. Кулев, министърът на търговията, промишлеността и труда Цв. Бобошевски, председателите на ВКС и на АС, ректорът на Държавния университет проф. д-р Стефан Петков, директорът на Свободния университет, подпредседателят на Висшия адвокатски съвет П. Джидров.⁴⁷

Открит е със слово от председателя на СБА Георги Згурев. В него той специално отбелязва, че българските правници са „най-здравият залог за укрепването и мирното преуспяване на нашето отечество, което след преживените сътресения, причинени от безумни разрушители, най-вече се нуждае от господството на правото и закона във всички прояви на неговия политически живот“.⁴⁸

В избраното бюро на събора влизат: проф. д-р Стефан Киров – председател, д-р Сава Иванчев и Никола Чехларов – подпредседатели, Любен

---

⁴⁶ Пак там, с. 265, 274.

⁴⁷ Пак там, с. 274; Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници, състоял се в София на 6 и 7 май 1926 г. Под редакцията на П. П. Бояджиев. Издание на Общия съвет на българските правници. Кооперативна печатница „Гутенберг“, С., 1926, с. 13.

⁴⁸ Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници., с. 10.

Данаилов, Пол Стефанов, Христо Стоилов, Иван Джамджиев, Господин Малеев и Н. Держански – секретари.⁴⁹

Късното определяне на дата на събора и краткото време възпрепятстват пристигането на чуждестранните делегации. Независимо от това, съборът е поздравен с телеграми и писма от Съюза на германските съдии, от ЮФ на Стамбулския университет, председателя на Съюза на френските адвокати, Националния съюз на френските адвокати, Дружеството на правниците в Загреб, Университета в Лиеж, Дружество „Правник” в Любляна, председателя на Виенския адвокатски съвет и др.⁵⁰ Този факт сам по себе си говори за международните връзки и авторитет на българските правни организации.

В речта си пред делегатите проф. Ст. Киров поставя акцент върху същността на общия лозунг на времето, а именно „принципът на **солидарността**, само че разбран не в смисъл на едно обикновено сдружаване на общи усилия...а за солидарност, демократизирана, в услуга на цели народи, на демократизма изобщо, поставена на базата на кооперацията”. Той специално подчертава новото разбиране на значението на икономическите интереси, като „истинска основа на всяка политика” и на тази база признанието на „социалния характер на държавата”, необходимостта от намесата на държавата в уреждането на все нови и нови отношения, което естествено води до „разширението на областта на правото.”

Познаващ добре историята на организираното движение на юристите в страната проф. Киров формулира като най важна задача пред него обсъждането на стоящите пред правната наука и практика въпроси с цел тяхното „правилно разрешение”. В това вижда и най-голямата нужда и значение на съборите на правниците. Дългият му професионален път на юрист и преподавател му дава основание да заяви със загриженост и тревога, с надежда и оптимизъм – „Твърде печално, че ние пропуснахме да изминат почти двадесет години от последния – II

---

⁴⁹ Пак там, с. 11, 16.

⁵⁰ в. “Адвокатски преглед”, № 18 от 16 май 1926 г., с. 274.

Събор, докато се съберем на този – III. Дано занаяпред се събираме по-редовно, по често”.⁵¹

Поздравления до участниците отправят министърът на правосъдието д-р Т. Кулев, подпредседателят на Висшия адвокатски съвет д-р П. Джидров и ректорът на Държавния университет проф. д-р Ст. Петков.

Дневният ред на събора включва изслушването и дискусии по следните реферати: 1) „Ньойският мирен договор от гледище на публичното и частно международно право” от проф. Г. П. Генов, както и речите по него на проф. П. М. Богаевский, проф. д-р Ст. Данев, проф. д-р Й. Фаденхехт и Никола Константинов. 2) „Юридическите лица (сдружения и фондации) в нашето гражданско право *de lege lata* и *de lege ferenda*” от проф. д-р Й. Фаденхехт. 3) „Нуждата от реформи в българското брачно право” от доц. д-р Л. Диков и кореферат от члена на ВКС Никола П. Георгиев. 4) „Предпоставки за добро и бързо правосъдие” от С. П. Велчев, главен прокурор на ВКС. 5) Разширение на административното правосъдие от Михаил Геннадиев, председател на Върховната сметна палата, и кореферат от проф. Петко Стайнов.

Централният въпрос пред събора е въпросът за несправедливия характер на Ньойския мирен договор и неизпълнението на някои негови клаузи. Той се определя като „въпрос на въпросите, който души нашия народ и като призрак смуцава спокойствието и бъдещето на другите народи”. В своето заключение проф. Генов характеризира по следния начин задълженията, които Ньойския договор налага на България и на нейните граждани. „Много от тия задължения, поставени под критиката на международното право, се очертават като наложени твърде произволно на победените; други – макар съгласни с нормите на правото надхвърлят обективната възможност на изпълнението. И едните и другите не могат да бъдат изпълнени, защото за първите липсва една правна основа да се иска изпълнението им, а за другите – защото са обективно

---

⁵¹ Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници., 11-13.

неизпълними”. В несправедливите клаузи на договора той вижда почвата за разпалването на нова война. Затова призовава да се запази мира, като се премахне от договорите „онова, което е в противоречие със справедливостта и онова, което носи разорение за падналите държави”. Пророчески са думите му „Не стане ли това Европа ще се раздели на ново на два лагера, както беше преди войната, ще се тръгне по пътя на създаване на съюзи и контра съюзи, които ще сеят семето на враждата и взаимното недоверие и ще подготвят нова катастрофа. Това би било най голямото нещастие за европейските народи”.⁵² Всъщност големият урок на историята, че несправедливите договори за мир винаги водят до нови войни намира своето потвърждение 20 г. по-късно във Втората световна война.

Общо е мнението, че „колективната мисъл на българските правници” публично и мощно поставя този въпрос пред световната общественост и международната правна общност. Апелът към съвестта на юристите от цял свят, намира най-пълен израз в идеята за обединяване на световната правна мисъл чрез един международен съюз на правниците. Това издига престижа на събора и авторитета на българските правници в страната и в чужбина и доказва, че те се „вдъхновяват от ценни идеи, които са чужди на един тесногръд професионален живот”.⁵³

Българските правници се обявяват в защита на националните интереси, срещу поробващия и несправедлив Ньойски договор още след като става ясно съдържанието на предварителния договор за мир с България. В специален апел на Българското юридическо дружество до правниците и юридическите дружества в цивилизования свят се разкриват „тежките и несправедливи” условия на договора, с които „компактни маси от българския народ се предават на чуждо владичество и най-безогледно се потъпква неговия държавен суверенитет и неговата политическа, стопанска и финансова независимост”. Председателят на БЮД д-р Н. Минков се обръща към световната правна общност с въпроса: „Човечно ли е да се наказва цял един народ за това, че се е осмелил да се бори за защита на своите

⁵² Вж. Генев, Г. Ньойският мирен договор от гледище на публичното и частно международно право”. В: Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници., 17-53.

⁵³ в. “Адвокатски преглед”, № 18 от 16 май 1926 г., с. 261.

идеали – за своето национално обединение, за свобода и за културно развитие?” Като „протестира най-енергично против този акт на насилие и вопиюща неправда, БЮД апелира към правното чувство и съвест на правниците в цивилизования свят и ги моли най-учтиво да издигнат мощния си глас в защита на правото и справедливостта, за да не допуснат да с извърши едно престъпление над един малък, но дълбоко проникнат от съзнанието на своите права народ, за да не допуснат за загуби той завинаги своята вяра в мировата справедливост”.⁵⁴

Съдържанието и целите на апела, написан на 18 октомври 1919 г., са развити, допълнени, обогатени и правно обосновани в реферата на проф. Г. П. Генов.

В специална резолюция Третият събор на българските правници изразява своята пълна подкрепа на възгледите, изложени в реферата на проф. Г. П. Генов и в бележките, направено от проф. Богаевски, проф. д-р Ст. Данев, проф. д-р Й. Фаденхехт и Н. Константинов. Той се обръща към съвестта на юристите от целия свят и ги призовава „да съдействуват в името на международната солидарност, за съгласуването на договора за мира с международното право и великите принципи на правдата и справедливостта”.⁵⁵

Другите решения на Събора на правниците касаят три групи проблеми, които имат пряко отношение към независимостта на съдебната власт, към качеството и бързината на правораздаване. Това са: несменяемостта на съдиите и прокурорите, подобряване на материалното им положение и създаване на подобри условия и организация на работа на правораздавателните органи. Прави впечатление разглеждането им в единство и особено обвързването на прокурорската несменяемост с въвеждането на пълна несменяемост на съдиите. Този подход е доказателство за последователност, за убедеността на правната

⁵⁴ Апел на БЮД (До правниците и юридическите дружества в цивилизования свят). – в. Право, №4 от 1 ноември 1919 г., 49-50.

⁵⁵ Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници..., с. 180.

общност в ползата и ефективността на издигнатите от нея искания, за решимостта ѝ да ги осъществи до край.

Централно място в реферата на С. П. Велчев заема анализът на състоянието на правосъдието в страната, на предпоставките и конкретните действия за да стане то по-добро и по-бързо. Главният прокурор на ВКС разкрива признаците на външната и на вътрешната самостоятелност на съдебната власт и недостатъчното ѝ законодателно гарантиране. Той отделя специално внимание на *„етическата и обществено правната дейтелност на съдията, във всички нейни разклонения”*. Актуално и съвременно звучат думите му *„всяко разумно законодателство трябва да се погрижи да постави съдията в такива условия, щото центърът на тежестта в организацията на правосъдието, особено в углавното, да лежи не толкова в движението на процеса, колкото в самия съдия”*.

Предпоставките за добро правосъдие според С. П. Велчев са: самостоятелността на съдебната власт; способността на съдиите да решават правилно делата; добре и правилно уредени помощни органи (прокуратура, адвокатура, предварително следствие, нотариуси, изпълнители на съдебните решения и съдебни канцеларии); дейността на съдията и съдебната етика; последователно, грижливо изработено и систематизирано законодателство. Като първа и най-важна предпоставка се откроява самостоятелността на съдебната власт. Главният прокурор на ВКС е убеден, че непристрастността на съдиите зависи от самите тях, че тя е *„качество, което е плод на твърдо убеждение и висока нравственост и което се възпитава от обществото, наблюдаваните примери в живота и възвишаващата ума на съдията наука”*. Не на последно място той отбелязва, че условията за добро и своевременно правосъдие в не малка степен зависят и от *„установяването на пълна законност в живота и от съзнанието на самото общество за нуждите на правосъдното дело”*.⁵⁶

Във връзка с реферата, четен от С. П. Велчев, съборът взема следните решения, касаещи несменяемостта на съдиите, тяхното материално положение,

---

⁵⁶ Вж. Велчев, С. П. Предпоставки за добро и бързо правосъдие. В: Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници., 123-142.

както и дейността на съдилищата: „1) Да се създадат допълнителни законодателни норми за установяване пълна несменяемост на съдиите; 2) Началото на съдийска несменяемост да се разшири и разпростре и върху прокуратурата. 3) Да се направи всичко възможно за подобрене материалното положение на магистратурата и помощния съдебен персонал...6) Да се пристъпи към общ преглед на действащото законодателство и кодификацията му...9) Да се изземат из подсъдността на съдилищата и се предадат на други юрисдикции въпроси и дела не от чисто съдебно естество – като пенсионните дела, тези по благоустройството и т. н. 10) За привършване на висящите дела в съдилищата временно да се увеличи числото на съдиите и нужния помощен персонал, като се направи това по начин, който да не засегне несменяемостта на съдиите”. Наред с тези решения съборът настоява да се създаде съдебна полиция, подчинена и ръководна от прокуратурата; да се вземат мерки за построяване на сгради за съдилищата, като за целта се внесе незабавно необходимия за това законопроект в Народното събрание. Предлага да се узакони подготвителната работа в гражданския процес да се извършва от един съдия. С цел да се обезпечи „добро, своевременно и бързо правосъдие, както и бързо изпълнение на съдебните решения” се настоява, да се направи преглед на Закона за гражданското съдопроизводство като се „усили писмеността и се опростотворят процесуалните форми”, без това да се отрази на основните начала и институти.⁵⁷

Следвайки традицията, съборът приема и решения, свързани с подобряване и допълване на съществуващото законодателство, които се основават на изнесените реферати.

Рефератът на проф. Фаденхехт е посветен на един важен въпрос на гражданското право, който въпреки предложенията и стъпките в тази посока остава неразрешен дотогава. Изтъкнатият български юрист анализира действащите норми за създаване на сдружения, както и практиката на съдилищата и стига до заключението, че в нашето законодателство липсват наредби „относно

---

⁵⁷ Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници..., 180-181.

дееспособността на сдруженията юридически лица с идеални цели”, а също и законни постановления, които да уреждат „общо за тая категория юридически лица отношенията им към трети лица, вътрешните отношения към членовете, начина и случаите на прекратяването и имотните последици от това прекратяване”. Още по-тежко е положението с фондациите. Според автора „всичко в тая материя може да бъде оспорвано”, а практиката на съдилищата „не е ясно установена”.⁵⁸ Проф. Фаденхехт не само обосновава належащата необходимост от подобно решение, но и предлага на събора предварителен проект на Закон за юридическите лица, с цел да послужи „само като основа за изработване на един окончателен проект”.⁵⁹ Законопроектът се основава на Швейцарския граждански законник, който различава сдружения и фондации и на Германския граждански законник, що се отнася до материята за гарантиране третите лица и за интересите изобщо на правната сигурност.

Съборът намира, че е от „наложителна нужда” да се създаде по-скоро закон за юридическите лица и препоръчва на правителството подготвения от проф. д-р Й. Фаденхехт законопроект. Резолюцията насочва вниманието на законодателя и към някои основни моменти, върху който да се основава бъдещият закон. Първо – сдруженията с корпоративно устройство „да добиват юридическа личност чрез вписване в надлежния регистър при съда, като се изключат ония сдружения, за които съдът намери, че с целта и средствата си се явяват противни на закона или на добрите нрави”. Предлага се в бъдещия закон да се уредят чрез повелителни и диспозитивни правила следните въпроси: за организацията и функционирането на сдруженията и за отношението им към членовете и към трети лица, както и за разтурянето им и за съдбата на имуществото на разтурените или прекратили дейността си сдружения. Второ – изисква се за „създаването на фондации (учреждения) да се предвиди вписването на учредителния акт (нотариален за учредяване приживе, или завещателен акт), ако съдът намери, че

⁵⁸ Вж. Фаденхехт, Й. Юридическите лица (сдружения и фондации) в нашето гражданско право de lege lata и de lege ferenda. В: Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници., 69-85.

⁵⁹ Фаденхехт, Й. Закон за юридическите лица, предварителен проект. В: Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници., 86-91.

целта на фондацията не е противна на законите или на добрите нрави”. На трето място се препоръчва „фондациите да бъдат поставени под държавен контрол, който да има право да следи за изпълняване волята на учредителя, да попълва при нужда или изменява уреденото в учредителния акт управление на фондацията, да изменя целта ѝ, когато първоначалната цел, поради изменението на условията, вече не би отговаряла на волята на учредителя, като се предвидят също в закона и причините за прекратяване фондацията по право и съдебно решение.”⁶⁰

Рефератът на доц. Диков засяга друг не по-малко важен и актуален въпрос – за състоянието на българското брачно право и необходимостта от реформирането му. Обобщавайки развитието на църковния брак след появата на християнската религия, доц. Диков заключава, че бракът „като институт указва едновременно на нравствени и правни моменти”. Убеден в необходимостта от подобна реформа, той посочва, че тя няма да засегне авторитета на православната църква. В тази връзка специално отбелязва, че „евентуалното отделяне на двата момента, сир. на правния от нравствения такъв и подвеждането на всеки един от тях под неговата естествена компетенция в никой случай не трябва да се таксува като враждебен акт спрямо християнската религия, нито като акт накърняващ достойнството и естествената компетентност на черквата”. Стъпвайки върху тази позиция и въз основа на анализа на съществуващата правна уредба на различните вероизповедания, доц. Диков обосновава причините, които налагат законодателната уредба на светския брак от държавата. Наред с това посочва и как трябва да се извърши реформата на българското брачно право, а именно държавата, ръководена от своите интереси и цели, „да постави за всички свои поданици еднакви условия за сключване и запазване на брака” и да уеднакви цялата гражданскоправна материя за брака. Според него единственото средство, което, от една страна, може да спомогне за преодоляване на съществуващото положение, а от друга – за прокарване на общата държавна политика по

---

⁶⁰ Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници..., 181-182.

отношение на брака е ”създаване на гражданско брачно право със задължителен граждански брак, с граждански развод и обща компетенция на гражданските съдилища по предметната материя”. Доц. Диков определя като най-добра система за кодифициране съществуващата по българското обичайно право система „на пълна разделеност на имотите с право на управление и плодopolзване в полза на мъжа само върху т. н. зестрални имоти, сир. върху имотите, които изрично са отделени от общото състояние на жената и доходите, от които са предназначени да служат като принос от нейна страна за обща издръжка на семейството”.⁶¹

Съборът счита, че „се налага повелително” създаването на гражданско брачно право със своя система и компетенция, и предлага: „1. Да се кодифицира българското лично семейно право, като се създаде гражданско брачно право със задължителен граждански брак; 2. Да се даде на обикновените съдилища изключителната компетенция по брачни спорове и въпроси и 3. Да се създаде имуществено брачно право, като се узакони системата на пълна разделеност на имотите между мъжа и жената, със законно плодopolзване и право на управление в полза на първия само върху онзи комплекс от имоти, които изрично и по желанието на страните са подчинени на казаните тежести”. Кодифицирането на личното семейно право се обвързва със задължителното законодателно обработване, допълнение или изменение на действащото законодателство и преди всичко на имущественото брачно право. В приетата резолюция специално се подчертава, че позитивното брачно право „няма с нищо да засегне и накърни религиозните вярвания и поставените от Църквата на последователите ѝ изисквания”.⁶²

Особено внимание съборът отделя и на състоянието и проблемите на административното правосъдие. Те са подробно анализирани в реферата на председателя на Върховната сметна палата Михаил Генадиев. Той се спира на следните въпроси: 1) установяване на административното правосъдие; 2) компетентност на ВАС; 3) йерархическо обжалване, предшестващо съдебното; 4)

⁶¹ Диков, Л. Нуждата от реформи в българското брачно право. В: Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници..., 92-115.

⁶² Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници..., 182.

административни актове, които не подлежат на съдебния контрол на ВАС; 5) висшите правителствени актове; 6) ВАС като съд по форма; 7) съотношението между компетентността на отделните съдилища и на ВАС; 8) юридическите последици от решенията на ВАС и др. Най-широко внимание в реферата се отделя на необходимостта от разширяване на административното правосъдие и учредяването на административни съдилища. Представените аргументи и мотиви в защита и против това предложение не се различават съществено от тези, изложени още при приемането на ЗАП.⁶³ Разликата е тази, че те са допълнени и обогатени от 13 годишната практика на ВАС. Председателят на Върховната сметна палата счита, че е настъпило времето за създаването на цяла система на административното правосъдие, като се учредят административни съдилища по същество – „апелативни инстанции, на които да се признае компетентност да разглеждат всички апелативни административни дела, сиреч всички ония дела, по които първоначалните решения са постановени от Администрацията, действаща като съдия. По този начин юрисдикционалната дейност на Администрацията ще се контролира от административните съдилища, а касационно от Върховния административен съд”. Той разкрива последициите от учредяването на административни съдилища и ползата от това за обикновените съдилища, а именно възможността те да се посветят изключително на присъщата им работа, да се намали тяхната претовареност и по този начин да се ускори правораздаването. Не на последно място в реферата се пледира за това административното правосъдие да бъде лесно достъпно за гражданите, да се ограничи санкцията оставяне без разглеждане на една жалба, като се предостави срок на страната да поправи допуснатите пропуски и дефекти, да се възстанови компетентността на ВАС, установена със ЗАП от 1912 г. В заключение М. Генадиев обобщава, че учредяването на административни съдилища, „които да заместят обикновените съдилища по всички дела, заведени по различни административни закони и по

---

⁶³ Вж. Йочев, Евг. Сто години Върховен административен съд - сп. Юридически свят, 2013, №2, 56-80.

всички чисто административни дела, би било от много голяма полза за правораздаването”.⁶⁴

Като отчита значението на административното правосъдие, негативните последици от измененията и допълненията на ЗАП, направени през 1914 г. и 1922 г., съборът изказва мнение, че е „належащо време” да се учредят административни съдилища, който да заместят обикновените съдилища „относително юрисдикционалните актове на администрацията”, както и да се възстанови режима на ЗАП от 1912 г. по въпроса за компетентността на ВАС и освобождаването на делата пред него от мита, такси и берии.

Решенията се основават на анализа на съществуващата практика, на дейността на обикновените съдилища по разглеждането, по същество и по касация, на постановления на различни администрации по отделни административни закони, както и на съдебната компетентност на самата администрация. Съборът стига до извода, че „учреждаването на административни съдилища, които да се посветят изключително на приложението на административните закони и на съдебния контрол над юрисдикционната дейност на администрацията, ще представлява също такава гаранция по отношение на правораздаването, каквото представляват обикновените съдилища, на които е поверено разглеждането на тия дела и ще спомогне за навременното свършване на делата, като обезпечи едновременно и правилното им разглеждане”.⁶⁵ Идеята е да се освободят обикновените съдилища от този род дела, а също и от изборните и пенсионните дела, както и от съдебния контрол над дейността на администрацията по тези дела.

Освен разгледаните резолюции съборът гласува и две отделни резолюции, предложени съвместно от Ил. Янулов и Л. Данаилов.

С първата резолюция той приветства инициативата за „обединението на световната правна мисъл чрез един международен съюз на правниците”.

---

⁶⁴ Вж. Геннадиев, М. Разширение на административното правосъдие. В: Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници., 143-172.

⁶⁵ Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници., 182-183.

Декларира готовността на българските правници да участват в нейното реализиране и пожелава по-скорошното ѝ осъществяване.

С втората резолюция Третият събор на българските правници възлага на управителните съвети на двата съюза и на делегацията на професорите от Правния факултет при Университета да се погрижат: „1. Да се изпълнят решенията на събора; 2. Да се отпечатаат и издадат четните реферати с станалите разисквания и приети резолюции и 3. Да се подготви и свика четвъртия Събор на българските правници”.⁶⁶

Важно значение във връзка с координиране усилията на трите професионални общности и техните ръководства има образуването на Общия съвет на българските правници (изпълнителен комитет). Той е в състав от 9 души по трима представители от СБС, СБА и професорското тяло от ЮФ на СУ „Климент Охридски”. Задачата му е да работи по изпълнение на решенията на последната резолюция, както и да организира честването на 50 г. от приемането на Търновската конституция.

По този начин, след близо 20 г., се възстановява единството на правната общност, макар и под формата на отделни съюзи. С удовлетворение председателят на събора д-р Ст. Киров отбелязва, че „трите отделни корпорации, макар и не в формата на стария съюз, образуват отново едно цяло, на което колективният живот остава да се доразвие. Но обединението е постигнато”.⁶⁷

Новото начало на традицията, започнала с първия събор на юристите, се оказва твърде кратко, а третият събор – последен. Сигурно причините да не се свика следващият четвърти събор са много и различни. Така и тази нова форма на обединение на българските правници не издържа на изпитанието на времето. По скоро причината е в нейните създатели. Прав е д-р Киров, когато казва „През дългия период на нашето разединение, ние, всички български правници, бяхме в

⁶⁶ Пак там, с. 183; в. “Адвокатски преглед”, № 18 от 16 май 1926 г., с. 261..

⁶⁷ Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници., с 184.

борба, във вражда – не искам да кажа един с други, но с нашия дълг, и с нашата съвест. Ние оставихме нещата да текат, без наше участие, и с това се провинихме немалко. Комуто много е дадено, от него много се иска. С този Събор ние вече сме ангажирани да изпълняваме дълга си като български правници”.⁶⁸ Тези думи, впечатляващи със своята откровеност и самокритичност, са казани по повод на продължителния 20 г. период между втория и третия събор. Те важат с пълна сила и за времето след третия събор.

Съборите на българските правници са само част от богатия опит, натрупан през годините, показващ ангажираността и търсенията на съдии, прокурори, адвокати и университетски преподаватели за единение на правната общност, за създаване на истински независимо, достъпно и качествено правосъдие.

Изправени пред сериозни трудности и проблеми, днес българските юристи могат да почерпят вдъхновение, смелост и решителност от своите предци в търсенето на тъй необходимото единодействие и единство в името на независимостта на съдебната власт, на утвърждаването на законността и правовия ред в страната, на възстановяване на изгубеното обществено доверие в правораздаването. Постигането на тази цел ще означава, че България е завършила своя преход и наистина е демократична и правова държава.

---

⁶⁸ Пак там.